

The University of Tehran Press

FALSAFEH

Online ISSN: 2716-974X

<https://jop.ut.ac.ir>

The Thought Experiment Method in Daniel Dennett

Alireza Hassanpour

Associated Professor, Department of Islamic Theology and Philosophy, Ilam University, Ilam, Iran. Email: a.hasanpour@ilam.ac.ir

Article Info

Article Type:

Research Article

(73-96)

Article History:

Received Date:

17 July 2025

Revise Date:

10 February 2026

Accept Date:

17 May 2026

Published online:

16 August 2026

Abstract

Intuition pumps are intellectual tools with multiple capabilities that can be used to better understand complex philosophical problems and to reveal, question, and correct our common notions and assumptions. In addition, this intellectual tool plays a fundamental role in bridging the gap between abstract philosophical reflections and empirical scientific research. According to this method, by presenting scenarios, they engage the audience's imagination and provoke critical thinking and a deep reconsideration of their beliefs on various issues, thereby encouraging deeper exploration of these issues. However, with all the strengths that intuition pumps have, we must be careful in using them; in other words, they should not be considered equivalent to formal logical arguments and rigorous empirical research, but rather as supplementary tools to the standard scientific and philosophical methods. For this reason, Dennett always emphasizes understanding their potential to mislead, using them cautiously, and using criteria to evaluate their results. For Dennett, "turning the knobs," compatibility with empirical evidence, and avoiding oversimplification are among the criteria for evaluating intuition pumps. Ultimately, by recognizing the strengths and weaknesses of intuition pumps, we can broaden the scope of philosophical methodology and use more possibilities for complex philosophical research and reflection, contribute to bridging the gap between philosophy and empirical science and to greater interaction between the two, and, most importantly, prevent dogmatism and narrow-mindedness by opening the way for constant revision and rethinking. In this research, information is collected by using library resources and the content is presented through a descriptive-analytical approach.

Keywords:

Intuition Pump, Thought Experiment, Qualia, Zombie, Consciousness, Daniel Dennett

Cite this article: Hassanpour, A. (2026). The Thought Experiment Method in Daniel Dennett. *FALSAFEH*, Vol. 24, No. 1, Spring-Summer 2026, Serial No. 46 (73-96).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jop.2026.398787.1006920>

Publisher: The University of Tehran Press.

1. Introduction

A thought experiment technique that Daniel Dennett calls the intuition pump is a set of hypotheses, examples, and puzzles that are used as a tool to achieve a better understanding and explanation of any complex philosophical problems. Dennett first coined the term in his *Consciousness Explained* to criticize John Searle's 'Chinese Room' thought experiment. In the thought experiments, the audience is asked to assume or imagine a situation and then, without regard to whether this imaginary construct has been realized or is in principle realizable, the audience is invited to consider various outcomes in this fantasy. The reason why Dennett calls thought experiments 'intuition pumps' is that they move our thoughts and intuitions in the same way that a pump moves water or air through a canal, and if such experiments are successful, they have such a profound influence on thinking that they cause us to arrive at a new intellectual framework and perspective. In this essay, we will limit our discussion to three thought experiments or intuition pumps regarding qualia or phenomenal experiences. Through the interpretation he gives of these thought experiments, Dennett wants to show that there is no such thing as qualia as something intrinsic, private, ineffable, and directly apprehensible.

2. The Intuition Pump as a Philosophical Method

In Dennett's view, intuition pumps are not strictly speaking proofs but they are art and technique rather than science as such. If they help us imagine new possibilities that can be confirmed or denied in more systematic ways, that is a great achievement. But even good tools can be misused, and we, like any worker, can do better if we know how our tool works. Of course, Dennett emphasizes that all intuition pumps are not useful and constructive; some are excellent, some are dubious, and many are downright deceptive.

3. Criteria for Evaluation of Intuition Pumps

While Dennett regarded intuition pumps as tools that could be useful and instructive, he always emphasized the importance of distinguishing well-designed and misleading intuition pumps. He offered criteria for assessing their effectiveness.

- a) 'Turning the knobs,' or resistance to changes in the elements of the story. A well-designed intuition pump should produce the same intuitions even when its elements change.
- b) Compatibility with empirical evidence. The results of intuition pumps should be consistent with established empirical knowledge. If a thought experiment leads to intuitions that conflict with scientific findings, this may indicate that we have a misleading intuition pump.
- c) Avoiding oversimplification. While simplification can make complex ideas more comprehensible, oversimplification can also lead to deceptive conclusions or keep us trapped in dogmatic and common notions. Here three examples of thought experiments will be described, which Dennett discusses.

4. The Thought Experiment of Two Tasters

In his 'Quining of Qualia,' Dennett uses the experience of two tasters as a thought experiment. Chase and Sanborn are two tasters whose job is to make sure that the taste of coffee is the same as before by tasting it every day. After six years, Chase says that he no longer likes the taste of coffee, although in his view the coffee tastes the same as before. Sanborn also says that he no longer likes the taste of coffee because it has changed. Both agree that they used to like coffee but no longer like it, while the tasters disagree about whether the taste of coffee is the same as before or not. Dennett ultimately concludes from this thought experiment that when we look at description of qualia, as ineffable, intrinsic, private, and directly apprehensible properties of experience, we find that there is nothing that has these properties.

5. Mary's Room

This thought experiment was proposed by Frank Jackson. Jackson aims to show that phenomenal consciousness is not physical and that there is non-physical knowledge about qualia. Dennett considers

this thought experiment to be one of the most successful intuition pumps ever devised by an analytic philosopher. After examining this thought experiment, Dennett concludes that what you learn about your consciousness ‘through introspection’ is a small but highly misleading part of what we could learn about your consciousness, indeed if heterophenomenological method would be adopted to study consciousness systematically.

6. The Zombie Intuition Pump

David Chalmers put forward the idea of philosophical zombies to refute physicalism. Philosophical zombies are beings whose behaviors are indistinguishable from human beings but they have no phenomenal experience. According to Chalmers, it is logically possible to imagine a zombie world, a world that is exactly like our own but in which there is no conscious experience. The core of Dennett's criticism of the zombie hypothesis as a way of affirming the non-physical qualia consists in the concept of ‘logical possibility’. He compares the logical possibility of zombies with numerous logical possibilities and concludes that whole idea of a philosophical zombie is a sort of intellectual hallucination.

7. Research Methodology

In this research, information is collected by using library resources and the content is presented through a descriptive-analytical approach. I begin with defining the intuition pump and specifying its status in terms of philosophical and educational method. After the exposition of a number of intuition pumps and evaluation of them according to Dennett, his views of qualia are brought forward.

8. Critical Assessment

Some critics distinguish intuition pumps from thought experiments, and the latter are deductive and designed to make us work out the reality underlying surface phenomena; while the former are inductive and use surface phenomena to challenge claims about underlying reality. But as a naturalist philosopher who does not make a sharp distinction between the scientific and philosophical methods, Dennett does not hesitate to base his work on induction and even considers speculations free from empirical evidence to be “armchair”. Thus, he is not in any way seeking a priori, necessary results.

9. Conclusion

Dennett sees intuition pumps as useful tools that can both help us explore and better understand complex philosophical problems, and to challenge and modify our common notions and assumptions. This intellectual tool plays a crucial role in bridging the gap between philosophical reflection and empirical research. By providing scenarios, intuition pumps can challenge our convictions about various topics and encourage deeper exploration of them. But despite all their benefits, we

must be very careful in the use of intuition pumps; they should not be equated with formal logical reasoning and empirical research. Ultimately, while the strengths and weaknesses of intuition pumps should be acknowledged, by making use of them the scope of philosophical methodology could be expanded and more potentials could be employed to reflect on complex philosophical problems, thereby rethinking and reevaluating our beliefs would be made possible, and consequently one can avoid dogmatism.

فلسفه

شاپای الکترونیکی: ۹۷۴X-۲۷۱۶

<https://jop.utac.ir>

انشارات دانشگاه تهران

روش آزمایش فکری از دیدگاه دنیل دنت

علیرضا حسن پور ✉

دانشیار گروه فلسفه و کلام اسلامی دانشگاه ایلام، ایلام، ایران. رایانامه: a.hasanpour@ilam.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

پمپ‌های شهود ابزارهای فکری دارای قابلیت‌های چندگانه‌ای هستند که با توسل به آنها هم می‌توان مسائل پیچیده فلسفی را بهتر درک کرد و هم می‌توان تصورات و مفروضات عامیانه را مورد پرسش قرار داد و اصلاح کرد. به علاوه، این ابزار فکری نقشی اساسی در پر کردن شکاف بین تأملات فلسفی انتزاعی و تحقیقات علمی تجربی ایفا می‌کند. این روش با ارائه سناریوهایی سبب درگیر شدن قوه تخیل مخاطب و برانگیختن تفکر انتقادی و بازنگری عمیق در باورهای او در مورد مسائل مختلف می‌شود و از این طریق مشوق کاوش عمیق‌تری در مورد این مسائل است. اما با همه فوایدی که پمپ‌های شهودی دارند، در استفاده از آنها باید احتیاط و دقت کرد؛ به عبارت دیگر نباید آنها را معادل استدلال‌های صوری منطقی و تحقیقات تجربی دقیق تلقی کرد، بلکه بهتر است ابزاری کمکی برای روش‌های متعارف علمی و فلسفی در نظر گرفته شوند. به همین علت، دنت همواره بر درک قابلیت آنها برای گمراه کردن و به کارگیری محتاطانه آنها و استفاده از معیارهایی برای ارزیابی نتایج آنها تأکید می‌کند. به نظر دنت، «چرخاندن دستگیره‌ها» و همسویی با شواهد تجربی و اجتناب از ساده‌سازی بیش از حد از جمله معیارهای ارزیابی پمپ‌های شهود به شمار می‌آیند. در نهایت، با به رسمیت شناختن نقاط قوت و ضعف پمپ‌های شهود، می‌توان دامنه روش‌شناسی فلسفی را گسترش داد و از امکان‌های بیشتری برای تحقیقات و تأملات پیچیده فلسفی استفاده کرد، در پر کردن شکاف بین فلسفه و علم تجربی و تعامل بیشتر این دو عرصه نقش ایفا کرد و از همه مهم‌تر از طریق باز گذاشتن راه بازنگری و بازاندیشی دائم، مانع جزم‌اندیشی و یک‌سونگری شد. در این پژوهش، با استفاده از منابع کتابخانه‌ای اطلاعات لازم گردآوری شده و با رویکرد توصیفی-تحلیلی مطالب تدوین و تنظیم شده است.

نوع مقاله:

علمی - پژوهشی

(۷۳-۹۶)

تاریخ دریافت:

۲۶ تیر ۱۴۰۴

تاریخ بازنگری:

۲۱ بهمن ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۲۷ اردیبهشت ۱۴۰۵

تاریخ انتشار:

۲۵ مرداد ۱۴۰۵

پمپ شهود، آزمایش فکری، کیفیت‌های ذهنی، زامبی، آگاهی، دنیل دنت

واژه‌های کلیدی:

استناد: حسن پور، علیرضا (۱۴۰۵). روش آزمایش فکری از دیدگاه دنیل دنت. فلسفه، سال ۲۴، شماره ۱، بهار و تابستان ۱۴۰۵، پیاپی ۴۶ (۷۳-۹۶).

DOI: <https://doi.org/10.22059/jop.2026.398787.1006920>

ناشر: مؤسسه انتشارات دانشگاه تهران

۱. مقدمه

روش آزمایش فکری^۱ که دنیل دنت آن را intuition pump [پمپ شهود] می‌نامد، و مجموعه‌ای از فرض‌ها، مثال‌ها و معماهاست که به عنوان ابزاری برای نیل به درک و تبیین بهتری از برخی مسائل پیچیده فلسفی به کار می‌روند. دنت اصطلاح intuition pump را اولین بار در کتاب آگاهی تبیین‌شده^۲ برای انتقاد از آزمایش فکری «اتاق چینی» جان سرل وضع کرد. به علت خاستگاه انتقادی اصطلاح intuition pump برخی از متفکران گمان کردند که دنت می‌خواهد این ابزار فکری را تحقیر یا اهمیت آن را انکار کند. اما این همه ماجرا نیست. در حقیقت، آزمایش‌های فکری با توسل به شهود مخاطب و برانگیختن آن قرار است او را به نتیجه مطلوب برسانند. در این آزمایش‌های فکری از مخاطب خواسته می‌شود تا وضعیتی را فرض کند و سپس بدون توجه به اینکه آیا این فرض واقعاً تحقق یافته یا نه یا اصولاً قابل تحقق است یا خیر، مخاطب را به توجه به نتایج متعدد این فرض دعوت می‌کند (Dennett, 1991: 282). علت اینکه دنت آزمایش‌های فکری را intuition pump می‌نامد این است که این آزمایش‌ها فکر و شهود ما را به حرکت در می‌آورد به همان نحوی که پمپ آب یا هوا را در مجرای حرکت می‌دهد و جابجا می‌کند و اگر چنین آزمایش‌هایی موفقیت‌آمیز باشند، به نظر دنت چنان تأثیر عمیقی بر تفکر می‌گذارند که شهودات ما را تغییر می‌دهند و باعث می‌شوند به چهارچوب فکری و چشم‌انداز کاملاً جدیدی برسیم. پس این آزمایش‌های فکری طراحی شده‌اند تا جریان تفکری را پمپاژ یا القا کنند که ما را از جریان غالب و متعارف فکری دور می‌سازند و طرز تفکر جدیدی پیش روی ما می‌گذارند. شهودهای پمپاژ شده یا القا شده پیش‌برداشت‌ها و التزامات شناختی هستند که جریان تفکر را هدایت می‌کنند.

دنت می‌گوید که این شیوه جدید و ابداع او نیست بلکه از قدیم‌الایام در فلسفه و علم رایج بوده و امروزه نیز در همه شاخه‌های مختلف فلسفه رایج است. تمثیل غار در جمهوری افلاطون و برده هندسه‌دان در کتاب منون او، شیطان شریر در تأملات دکارت، وضعیت طبیعی هابز نمونه‌هایی مشهور از پمپ‌های شهود در تاریخ فلسفه‌اند. همه اینها طراحی شده‌اند تا شهوداتی را پمپاژ یا القا کنند یا برانگیزند: تمثیل غار قرار است ما را در مورد ماهیت ادراک و واقعیت آگاه سازد؛ تمثیل برده برخورداری از معرفت فطری را به ما گوشزد می‌کند؛ شیطان شریر آخرین ایجادکننده شکاکیت است؛ و گذر از وضعیت طبیعی زمانی که قرارداد می‌بندیم که جامعه تشکیل بدهیم نکته اصلی افسانه هابز است (Dennett, 2013: 6). آزمون‌های فکری «سیاره دوقلوی زمین» و «مغز در خمیره» از هیلاری پاتنم،

1. thought experiment

2. consciousness explained

«اتاق چینی» جان سرل، «اتاق سیاه و سفید مری» از فرانک جکسون و «پارادوکس بخت‌آزمایی» هنری کایبرگ از مصادیق معاصر آزمایش‌های فکری هستند. دنت در سال ۲۰۱۳ کتابی اختصاصی دربارهٔ این ابزار فکری با عنوان *پمپ‌های شهود و ابزارهای دیگر برای تفکر*^۱ تألیف کرد و در آن انواع آزمایش‌های فکری مورد استفاده در فلسفه را گردآوری و ارزیابی کرد. دنت در این کتاب به چهار موضوع مهم در فلسفه و آزمایش‌های فکری متنوع در آنها می‌پردازد که به ترتیب عبارت‌اند از معنا و محتوا (فصل‌های سوم و چهارم و پنجم)، تکامل یا فرگشت (فصل ششم)، آگاهی (فصل هفتم) و در نهایت، اختیار (فصل هشتم). او در آثار دیگر خود نیز به کرات از آزمایش‌های فکری، خصوصاً به شیوه‌ای سلیبی برای رد و انکار دیدگاه‌های روان‌شناسی عامیانه^۲ در مسئلهٔ آگاهی، استفاده و نتایج مورد نظر خود را از آنها اخذ می‌کند. از آنجا که مسئلهٔ کیفیت‌های ذهنی (کوالیا) در اکثر آثار دنت و آزمایش‌های فکری که بررسی می‌کند مورد بحث قرار گرفته و شکافی بزرگ بین فیلسوفان ذهن در قرن بیستم پدید آورده است، ما در این جستار بحث خود را به سه آزمایش فکری یا پمپ شهود در این مورد محدود می‌کنیم که در فصل هفتم کتاب *پمپ‌های شهود و دیگر آثار دنت* مطرح شده‌اند. دنت از طریق تفسیری که از این آزمایش‌های فکری به دست می‌دهد، می‌خواهد نشان دهد که چیزی به نام کیفیت‌های ذهنی به عنوان اموری ذاتی، خصوصی، وصف‌ناپذیر و مستقیماً قابل درک وجود ندارد. اما پیش از ورود به جزئیات این آزمون‌های فکری، به ماهیت و جایگاه پمپ‌های شهود به عنوان «روش» فلسفی و نسبت آن با روش‌های متعارف دیگر می‌پردازیم. شایان ذکر است که تاکنون مقاله یا جستاری در بارهٔ ماهیت و ارزیابی روش آزمایش فکری در نظر دنت منتشر نشده است.

۲. جایگاه پمپ شهود به عنوان روش فلسفی

به نظر دنت، پمپ‌های شهود برهان به معنای دقیق کلمه نیستند بلکه بیشتر فن و صنعت هستند تا علم. اگر آنها به ما کمک کنند امکان‌های جدیدی تصور کنیم که بتوانیم بعداً آنها را با روش‌های نظام‌مندتر تأیید یا انکار کنیم این خود دستاورد بزرگی است. اما حتی ابزارهای خوب هم ممکن است مورد سوء استفاده قرار بگیرند و ما اگر بدانیم که ابزارمان چطور کار می‌کند مانند هر کارگری بهتر کار خواهیم کرد (Dennett, 1991: 400). البته دنت تأکید می‌کند که همهٔ پمپ‌های شهود مفید و راهگشا نیستند؛ یعنی برخی از آنها عالی، برخی مشکوک و تعداد بسیاری از آنها کاملاً فریبنده است (Dennett, 2013: 6). به نظر دنت استدلال‌های محکم فقط بر اساس داده‌ها و مطالب مشخص کارایی دارند و از آن آنجا که هدف او از بین بردن اعتقاد و اعتماد ما به

1. *Intuition Pumps and other tools for Thinking*

2. Folk psychology

تصورات پیشانظری یا «شهودی» است، ابزار مناسب برای کار وی پمپ‌های شهود است، نه استدلال‌های صوری (Dennett, 1993: 283).

۳. جایگاه پمپ شهود به عنوان روش تعلیم

استفاده از مثال و موقعیت‌های فرضی و خیالی در همهٔ علوم از جمله در فلسفه رایج است. دنت با تألیف کتاب پمپ‌های شهود و دیگر ابزارهای تفکر می‌خواهد توجه ما را به این نکته جلب کند که آزمون‌های فکری می‌توانند خوانندگان کنجکاو و علاقه‌مند را که درک چندانی از مسائل و براهین پیچیدهٔ فلسفی ندارند با چنین مسائلی آشنا سازند و از این رهگذر ابزارهایی برای تفکر دربارهٔ آنها در اختیارشان بگذارند. به علاوه، آزمایش‌های فکری این قابلیت را دارند که بسیاری از تصورات عامیانه را که بر اساس درون‌نگری و فهم متعارف و روان‌شناسی عامیانه حاصل شده‌اند ابطال کنند و راه را برای نائل شدن به درک عمیق‌تری از بسیاری از مسائل فلسفی از جمله مسائل مربوط به آگاهی و اختیار، بکشایند. اصولاً دنت درون‌نگری و روان‌شناسی عامیانه را در مباحث فلسفی غیر قابل اتکا می‌داند و در مواضع مختلف می‌کوشد بی‌اعتباری آنها را برملا کند. بنابراین، پمپ شهود از دیدگاه روش‌شناسی و تعلیمی، هم دارای نقاط قوت است و هم نقاط ضعف. نقاط قوت آنها عبارت است از قابلیت‌شان در روشن ساختن ایده‌های پیچیده، درگیر کردن مخاطب در تفکر عمیق در مورد مسائل پیچیدهٔ فکری، تغییر چهارچوب‌های فکری، و آشنا ساختن خواننده با پرسش‌های نظری از طریق استفاده از تمثیل‌ها و تشبیه‌ها. با این حال، نقاط ضعف پمپ‌های شهودی را نیز نباید نادیده گرفت. اشکالاتی مانند ساده‌سازی بیش از حد مسائل پیچیده، قابلیت تفسیر سوژکتیو و شخصی و احتمال اتکای بیش از حد به آنها به جای استدلال‌های دقیق قابل توجه است.

۴. معیارهای دنت برای ارزیابی پمپ‌های شهود

هم‌چنان که گذشت، در حالی دنت پمپ‌های شهود را ابزارهایی می‌داند که می‌توانند مفید و راهگشا باشند، همواره بر اهمیت تمایز گذاشتن بین پمپ‌های شهودی خوش‌ساخت و گمراه‌کننده تأکید می‌کند. او معیارهایی برای ارزیابی اثربخشی آنها مطرح کرده است. دنت، همهٔ این معیارها را به صراحت ذکر نکرده است؛ بلکه به صورت آنها پراکنده در نوشته‌های او خصوصاً در تحلیلش از برخی پمپ‌های شهودی که از دیگران نقل می‌کند مطرح شده است. در اینجا به اختصار به سه ملاک مورد نظر او اشاره می‌کنیم.

الف) «چرخاندن دستگیره‌ها» یا مقاومت در برابر تغییرات در مؤلفه‌های داستان. پمپ شهودی که خوب طراحی شده باشد حتی زمانی که عناصر خاصی از آن تغییر می‌کنند باید همان

شهود را به دست دهد. دنت پیشنهاد می‌کند که «همه دستگیره‌ها را بچرخانید» تا این استحکام و مقاومت را آزمایش کنید. اگر تغییر جنبه‌هایی از آزمایش فکری تغییر چشم‌گیر و تعیین‌کننده‌ای در پاسخ شهودی ایجاد کند، این امر نشان می‌دهد که شهود القاشده بیشتر حاصل جزئیات خاص است تا مفهوم زیربنایی مورد بررسی. این تنها ملاک ارزیابی است که دنت صراحتاً بیان کرده و در بررسی چند آزمایش فکری مورد استفاده قرار داده است. «پمپ شهودی را ابزاری با تنظیمات متعدد محسوب کنید و همه دستگیره‌ها را بچرخانید برای اینکه ببینید وقتی تغییرات را لحاظ می‌کنید آیا شهودهای یکسانی همچنان پمپاژ [القا] می‌شوند» (7: Dennett, 2013). در آزمایش‌های فکری که در ادامه بررسی خواهند شد، مصادیق چرخاندن دستگیره‌ها شرح داده خواهد شد.

ب) همسویی با شواهد تجربی. به نظر دنت، نتایج پمپ‌های شهود باید با دانش تجربی اثبات شده (یا ابطال نشده) سازگار باشند. اگر آزمایش فکری به شهودهایی منجر شود که با یافته‌های علمی مورد اجماع تعارض دارند، این امر ممکن است حاکی از این باشد که با یک پمپ شهودی گمراه‌کننده یا مبتنی بر فرضیه‌های ناقص و عوامانه مواجهیم. اهمیت این معیار از این حیث دوچندان می‌شود که دنت به عنوان یک علم‌گرا و طبیعت‌گرا همیشه بر لزوم مبتنی ساختن ادعاهای فلسفی بر داده‌های تجربی تأکید می‌کند. حمله‌های مکرر دنت به روان‌شناسی عامیانه و نتایج بدون مبنای علمی آن درباره مسائلی از قبیل آگاهی و اختیار و توسل بی‌شمار او به یافته‌های عصب‌شناسی خصوصاً در انکار آنچه «تماشاخانه دکارتی» می‌نامد بیانگر اتکای دنت بر این معیار است.

ج) اجتناب از ساده‌سازی بیش از حد: در حالی که ساده‌سازی می‌تواند ایده‌های پیچیده را قابل فهم‌تر کند، در عین حال ممکن است ساده‌سازی بیش از حد باعث از دست رفتن نکته اصلی مورد بررسی شود و به نتیجه‌گیری‌های گمراه‌کننده بینجامد یا ما را در قید و بند تصورات جزمی و عامیانه‌ای که مقابله با آنها هدف پمپ شهود است نگه دارد. دنت هشدار می‌دهد که در پمپ‌های شهودی باید بین وضوح و شفافیت از یک سو و حفظ جزئیات اصلی تعادل برقرار شود تا اطمینان حاصل شود که مفاهیمی را که قصد توضیح آن را دارند دقیقاً نشان می‌دهند. «اگر ساده‌سازی بیش از حد منشأ شهودات [القاشده] باشد، نه صرفاً وسیله‌ای برای ممانعت از پیچیدگی‌های نامرتبط، نباید به نتایجی که از ما خواسته می‌شود اخذ کنیم اعتماد کنیم» (460: Hofstadter and Dennett, 2001)

دنت با اعمال این معیارها، بین پمپ‌های شهود عالی و مشکوک و کاملاً فریبنده تمایز قائل می‌شود و برخورد انتقادی با پمپ‌های شهودی و استفاده از آنها را به عنوان ابزارهای مؤثر برای

تحقیق فلسفی پیشنهاد و تشویق می‌کند و در عین حال در مورد سوءکاربرد آنها و تصورات نادرست احتمالی حاصل از آنها هشدار می‌دهد. حال، پس از مقدمات فوق، به سه مصداق پمپ شهود و نحوه کاربرد و شرح آنها توسط دنت می‌پردازیم و در نهایت نتایج اخذشده از آنها را از دیدگاه او بررسی و ارزیابی می‌کنیم.

۵. آزمایش فکری دو طعم‌شناس

دنت در رساله «انکار قاطع کیفیت‌های ذهنی»^۱ از تجربه طعم قهوه توسط دو طعم‌شناس به عنوان یک آزمایش فکری بهره می‌گیرد. چیس و سنبورن دو طعم‌شناس هستند و شغل آنها این است که با چشیدن قهوه مطمئن شوند که طعم آن همان طعم قبل است. چیس پس از شش سال می‌گوید که دیگر از طعم قهوه خوشش نمی‌آید هرچند قهوه همان مزه را می‌دهد که پیش‌تر داشته است. سنبورن نیز می‌گوید دیگر طعم قهوه را دوست ندارد چون ذائقه‌اش نسبت به قبل تغییر کرده است. هر دو هم‌عقیده هستند که پیش‌تر از قهوه خوششان می‌آمده اما دیگر آن را دوست ندارند در حالی که در مورد اینکه آیا طعم قهوه همان طعم قبل است یا نه اختلاف نظر دارند.

آنها در مورد علت تغییر در قضاوت‌های خود نیز اختلاف نظر دارند. چیس مدعی است که دلیل او برای اینکه دیگر از طعم قهوه خوشش نمی‌آید این است که ذائقه او تغییر کرده است (Dennett, 1993: 390). هرچند این تغییرها باعث شده او دیگر طعم قهوه را تحسین نکند، طعم فعلی به نظر او همان طعم قبلی است. از سوی دیگر سنبورن مدعی است که حس چشایی او دیگر خوب کار نمی‌کند و در نتیجه قهوه دیگر مزه قبل را نمی‌دهد. اما چون دیگران اعتقاد دارند طعم قهوه همان طعم قبل است او هم همین را می‌گوید.

حال، پرسش این است که آیا ممکن است هر دو اشتباه کنند؟ یا یکی از آنها در اشتباه است؟ از آنجا که ادعاهای هر دو مبتنی بر قابل اعتماد بودن حافظه‌شان است آیا راهی برای بررسی این اعتمادپذیری وجود دارد؟ (Dennett, 1993: 390). دنت در ادامه می‌گوید در مورد چیس سه احتمال مطرح است:

(الف) کیفیت ذهنی چیس از طعم قهوه ثابت مانده در حالی رویکرد و واکنش او به آن (به علت

ذائقه جدیدش) تغییر کرده است، که این آن چیزی است که به نظر خود چیس می‌رسد.

(ب) چیس در مورد ثابت ماندن کیفیت ذهنی‌اش اشتباه می‌کند؛ چون این کیفیت به تدریج و

به طور نامحسوسی در طول سال‌ها تغییر کرده است در حالی که سلیقه او با وجود

توهمات او درباره حساس‌تر شدن آنها تغییر نکرده است.

(ج) چیس در تنگایی است بین الف و ب؛ یعنی کیفیت ذهنی او تا حدی تغییر کرده و معیارهای ذائقه او نیز تنزل پیدا کرده است.

در مورد سنبورن هم سه احتمال قابل طرح است:

(الف) سنبورن درست می‌گوید؛ کیفیت ذهنی او در نتیجه نوعی اختلال در حس چشایی او تغییر کرده است اما ذائقه او ثابت مانده است.

(ب) ذائقه سنبورن بدون اینکه متوجه بشود تغییر کرده است. پس او تجربه‌های گذشته‌اش را اشتباه به خاطر می‌آورد.

(ج) وضعیت سنبورن ترکیبی از الف و ب است. (Dennett, 1993: 390-391)

دنت پس از بیان این احتمالات می‌گوید که من این روزها کسی را نمی‌شناسم که از دیدگاه قائل به خطاناپذیری که حاکی از این است که احتمالات الف در هر دو مورد حقیقت دارد به این دلیل دفاع کند که امکان ندارد افراد درباره امور شخصی و خصوصی خود اشتباه کنند (Dennett, 1993: 391). دیدگاه قائل به خطاناپذیری درباره کیفیت‌های ذهنی، قائل است به اینکه این کیفیت‌ها خصوصیات تجربه یک شخص است که علی‌الاصول امکان ندارد وی آنها را اشتباه بفهمد و این (بر اساس نظریه امتناع زبان خصوصی) یک نظریه اسرارآمیز است. به عبارت دیگر، دیدگاه قائل به خطاناپذیری درباره کیفیت‌های ذهنی این تبیین را عرضه می‌کند که هر دو طعم‌شناس در توصیف خود در مورد وضعیت مربوط به خودشان درست می‌گویند، زیرا امکان ندارد شخص خصوصیات تجربه خودش را اشتباه درک کند. تبیین دیگر، از دیدگاه قائل به خطاناپذیری ارائه می‌شود. این دیدگاه مدعی است که هر دو درباره وضعیت خود در اشتباه‌اند. کیفیت‌های ذهنی چیس ممکن است در طول سال‌ها بدون اینکه او متوجه بشود دچار تغییر اندکی شده باشد در حالی که قضاوت‌های او بر خلاف آنچه او باور دارد یکسان مانده باشند. بر اساس این فرضیه، چیس درباره مزه‌ای که قهوه برای او دارد و درباره حکم سلیقه‌اش در اشتباه است. به همین نحو قضاوت‌های سنبورن ممکن است بدون اینکه او متوجه شده باشد تغییر کرده باشند در حالی که کیفیت‌های ذهنی او یکسان مانده باشد. دلیل اینکه او به اشتباه باور دارد که طعم قهوه همان طعم قبل نیست تحریف حافظه است که باعث شده او نتواند تشخیص دهد که کیفیت‌های ذهنی فعلی و قبلی او در واقع بسیار مشابه هستند. سرانجام این امکان وجود دارد که ترکیبی از آنچه ذکر شد رخ داده باشد. وضعیت آنها جایی در میان است یعنی هر دو دچار تغییرات اندکی در کیفیت‌های ذهنی خود و ذائقه خود شده‌اند.

به نظر دنت بر اساس آنچه گفته شد مشکلی که پیش می‌آید این است که ما نمی‌توانیم مشخص کنیم که کدام یک از این فرضیه‌ها درست است. دنت می‌گوید حتی روش‌های تجربی

با وجود اینکه شواهد بهتری از عقاید درون‌نگرانه خود سوژه هستند نمی‌توانند بین آنچه ظاهراً ادعاهای متفاوتی درباره کیفیت‌های ذهنی هستند فرق بگذارند (Dennett, 1993: 395). از آنجا که بر اساس تصور شهودی ما از کیفیت‌های ذهنی تجربه حسی نتیجه دو عامل است، استعداد تولید کیفیت‌های ذهنی (مثلاً طعم قهوه) و استعداد واکنش نشان دادن به این کیفیت‌ها وقتی آنها تولید شدند (مثلاً واکنش احساسی منفی به طعم قهوه) (Dennett, 1993: 393)، هیچ آزمون تشخیصی که مبتنی بر احکام صادرشده درباره نتایج این دو عامل باشد نخواهد توانست شواهد مستقیمی درباره میزانی که این دو عامل در تجربه نهایی نقش داشته‌اند به دست دهد، خصوصاً اگر تغییرات در این دو عامل بسیار کند و نامحسوس بوده باشد (Nikolinakos, 2000: 508).

دنت نتیجه می‌گیرد که وقتی کیفیت‌های ذهنی را ویژگی‌های وصف‌ناپذیر، ذاتی، خصوصی و مستقیماً قابل درک تجربه تلقی می‌کنیم، در می‌یابیم که چیزی وجود ندارد که این خصوصیات را داشته باشد. پس از آنجا که نه درون‌نگری و نه علم نمی‌توانند به ما بگویند هر یک از این عوامل چه میزان در تجربه حسی ما نقش داشته‌اند و از آنجا که فرضیه‌های این‌چنینی در مورد کیفیات ذهنی همواره مستعد خطا هستند، برداشت شهودی ما از آنها اشتباه است. «بنابراین بر خلاف آنچه در ابتدا به نظر می‌رسد، هیچ کیفیت ذهنی‌ای وجود ندارد.» (Dennett, 1993: 409). دنت در عوض پیشنهاد می‌کند که آنچه خصوصیات ذاتی، خصوصی و پدیداری تلقی می‌شود در حقیقت اموری نسبت‌مند^۲ هستند. طعم و لذت حاصل از نوشیدن قهوه در زمان‌های مختلف از طریق تجربه‌های مختلف به وجود می‌آید. بنابراین کیفیت‌های ذهنی اموری نسبت‌مند است. طعم اکتسابی و آموختنی است و خصوصیت ذاتی ادعایی برای کیفیت‌های ذهنی در واقع امری عارضی است. اما دنت از این ادعا نیز فراتر می‌رود و می‌گوید ما نمی‌دانیم چگونه این مفهوم را به کار ببریم و در نتیجه این مفهوم نه فقط برای تبیین علمی آگاهی ضروری نیست بلکه عامل ایجاد انواع سردرگمی‌هایی است که بحث علمی درباره آگاهی را دشوارتر و حتی ناممکن می‌کند. پس تنها راه چاره خلاص شدن از شر آن است.

دنت از طریق این آزمایش فکری هر چهار ویژگی کیفیت‌های ذهنی را رد می‌کند: اول اینکه، نحوه‌ای که اشیاء به طور سوژکتیو احساس می‌شوند و آن حس و حالی که تجربه آنها در ما پدید می‌آورد وابسته به نحوه ارزیابی یا توانایی ما در طبقه‌بندی یا تمایز بین تجربه‌ها است. مثلاً ممکن است مزه‌ای که شخص در ابتدا از یک قهوه خاص احساس می‌کند با طعم همان قهوه پس از خبره شدن او در قهوه‌شناسی متفاوت باشد؛ به این صورت که در آغاز، قهوه به نظر او خوشمزه می‌رسد و نمی‌تواند طعم انواع مختلف قهوه را از هم تشخیص دهد. اما همین فرد پس

-
1. Disposition
 2. Relational

از مدتی که می‌تواند بین انواع متفاوت قهوه تمایز قائل شود از طعم همان قهوه خوشش نیاید. این تغییر در قضاوت در حالی صورت می‌گیرد که قهوه همان قهوه و شخص همان شخص سابق است. به نظر دنت، این امر حاکی از آن است که کیفیت ذهنی ویژگی‌های ذاتی تجربه نیست؛ به این معنی که طعم این قهوه خاص، قطع نظر از اینکه چگونه ارزیابی یا طبقه‌بندی شود، احساس کیفی خاصی ندارد. در عوض، نحوه‌ای که طعم قهوه احساس می‌شود در زمینه‌ای از نسبت‌ها تعیین می‌شود: نسبت‌هایی از قبیل توانایی در تشخیص انواع مختلف قهوه و اینکه آیا از آن خوش‌مان می‌آید یا خیر، و خود اینها نیز به علل و عوامل زمینه‌ای دیگری وابسته هستند (Irvine and Sprevak, 2020: 353). در نتیجه تجربه ما از طعم قهوه امری اکتسابی است که به مرور زمان شکل می‌گیرد و تغییر می‌کند نه امری ذاتی و ثابت.

همین امر در مورد دسترسی مستقیم به کیفیت‌های ذهنی نیز صدق می‌کند؛ به این معنا که ما از طریق درون‌نگری نمی‌توانیم چیز زیادی در مورد کیفیت‌های ذهنی خودمان بدانیم. فرض کنیم با افزایش سن یا پس از گذراندن یک دوره بیماری، به تدریج به قهوه سفید علاقه‌مند می‌شویم. یک احتمال این است که اندام‌های حسی ما تغییر کرده است و این تغییر باعث شده نوشیدنی‌ها و خوراکی‌های دارای رنگ سفید و روشن نسبت به گذشته طعمی متفاوت و لذیذتر برای ما داشته باشد. بر این اساس، ما اکنون احساسات کیفی متفاوتی (احساس دلپذیرتر) از چشیدن قهوه سفید نسبت به قبل داریم. احتمال دیگر این است که اندام‌های حسی تغییر نکرده است اما تمایل ما به تجربیات خاص تغییر کرده است. حال، ما تقریباً همان احساسات آگاهانه را داریم اما اکنون این احساسات را بیشتر دوست داریم. بر اساس احتمال اول، کیفیت ذهنی تغییر می‌کند اما در احتمال دوم، این کیفیت ثابت می‌ماند. به نظر دنت ما با توسل به درون‌نگری نمی‌توانیم بگوییم که کدام احتمال صحیح است، در حالی که اگر واقعاً دسترسی مستقیم خطاناپذیر و تصحیح‌ناپذیر به کیفیت‌های ذهنی خود داشتیم، می‌توانستیم احتمال درست را مشخص کنیم. (Irvine and Sprevak, 2020: 353-354)

دنت در مورد وصف‌ناپذیری و خصوصی بودن کیفیت‌های ذهنی، به استدلال ویتگنشتاین در رد زبان خصوصی و مثال «سوسک در جعبه» در پژوهش‌های فلسفی او اشاره می‌کند: «شیء درون جعبه هیچ جایگاهی در بازی زبانی ندارد؛ نه حتی به عنوان یک چیز، زیرا جعبه حتی ممکن است خالی باشد». دنت این گفته ویتگنشتاین را هم نقل می‌کند که «یک هیچ درست به اندازه چیزی که هیچ چیزی درباره‌اش نمی‌توان گفت به کار می‌آید»؛ یعنی حالت‌های کاملاً خصوصی و غیرقابل بیان بی‌معنا است. دنت بر این اساس نتیجه می‌گیرد که «کیفیت‌های ذهنی حتی چیزهایی نیستند که چیزی درباره آنها نتوان گفت؛ کیفیت ذهنی اصطلاح فیلسوفان است که

چیزی جز سردرگمی ترویج نمی‌کند و در نهایت بر هیچ ویژگی یا خصوصیتی دلالت نمی‌کند (Dennett, 1993: 387).

دنت نتیجه می‌گیرد که هیچ چیز وصف‌ناپذیر، ذاتی، خصوصی و مستقیماً در دسترس یک تجربه‌گر وجود ندارد که نحوه به‌نظر رسیدن چیزها (به طور پدیداری) را تعیین کند. پس کیفیت ذهنی وجود ندارد. بنابراین ما نباید به باورهای عامیانه خود درباره محتوای تجربه‌های آگاهانه خودمان اعتماد کنیم. او می‌نویسد: منظور من این نیست که «شما هیچ دسترسی متمایزی به ماهیت یا محتوای تجربه آگاهانه‌تان ندارید، بلکه فقط این است که باید از اعتماد بیش از حد و سوسه‌کننده در این خصوص برحذر باشید» (Dennett, 1991: 69) زیرا ما هیچ مرجعیتی درباره آنچه در درون‌مان اتفاق می‌افتد، یعنی علل و معلول‌های فیزیولوژیک تجربه‌های آگاهانه خود، نداریم. بنابراین دیدگاه اول‌شخص باید کنار گذاشته شود؛ چون «کیفیت ذهنی» مفهومی نامنسجم است که نمی‌توان تبیین نظری منسجمی از آن به دست داد و بهترین کار این است که اصطلاح «کیفیت ذهنی» (کوالیا) را منظومه واژگان خود حذف کنیم.

۵. ۱. نقد و بررسی

این آزمایش فکری از دو منظر قابل بررسی است. نخست، از منظر صدق یا کذب نتیجه آن یا از حیث محتوای نتیجه؛ و دوم از منظر نحوه استفاده از ابزاری به نام پمپ شهود. با توجه به موضوع این جستار، آنچه در اینجا مد نظر ماست منظر دوم است. برای ارزیابی نتیجه‌بخش بودن این آزمایش فکری لازم است معیارهای خود دنت را در مورد آن به کار ببندیم.

معیار اول) چرخاندن دستگیره‌ها؛ خود دنت این معیار را در مورد این پمپ شهود به کار نمی‌برد؛ اما برخی از عناصر داستان را تغییر دهیم و ببینیم چه اتفاقی می‌افتد؟ این تغییرات می‌تواند طیف وسیعی را در بر بگیرد: از تغییر قهوه به هر نوشیدنی یا خوراکی دیگر تا افزایش و حتی کاهش تعداد طعم‌شناسان و کاهش یا افزایش زمان قید شده در داستان و تغییر حس چشایی به بویایی و غیره. واضح به نظر می‌رسد که تغییر هر یک از این عوامل تأثیری در نتیجه داستان و شهود القاشده ندارد و از این حیث آزمایش فوق ایرادی ندارد.

معیار دوم) همسویی با شواهد تجربی؛ از آنجا که نتیجه هر سه آزمایش فکری مطرح شده در این نوشتار یکسان است بهتر است پس از شرح آزمایش فکری سوم در این باره توضیح دهیم. معیار سوم) اجتناب از ساده‌سازی بیش از حد؛ در این آزمایش فکری نه تنها از ساده‌سازی بیش از حد خودداری شده بلکه حتی درک پیچیدگی نسبت داستان با نتیجه مستلزم دقت و تأمل است و هم‌چنان که خواهیم دید انواع ساده‌سازی که در آزمون‌های فکری بعدی ملاحظه خواهیم کرد، در این پمپ شهود دیده نمی‌شود.

۶. اتاق مری (مسئله آگاهی / کوالیا)

این آزمایش فکری را که «برهان معرفت»^۱ نیز نامیده می‌شود فرانک جکسون، فیلسوف استرالیایی در سال ۱۹۸۲ در مقاله‌ای با عنوان «کیفیت‌های ذهنی شبه‌پدیداری»^۲ علیه فیزیکالیسم مطرح کرد. هدف جکسون نشان دادن این امر بود که آگاهی پدیداری امری فیزیکی نیست و معرفت غیر فیزیکی در مورد کیفیت‌های ذهنی وجود دارد. به نظر دنت این آزمایش یکی از موفق‌ترین پمپ‌های شهودی است که تا کنون یک فیلسوف تحلیلی ابداع کرده است. جکسون این آزمایش فکری را این چنین مطرح می‌کند:

مری دانشمندی برجسته است که به هر دلیلی مجبور است جهان را از یک اتاق سیاه و سفید از طریق صفحه تلویزیون سیاه و سفید بررسی کند. او در فیزیولوژی اعصاب بینایی تخصص دارد و فرض کنیم، دارای همه اطلاعات فیزیکی موجود در مورد این امر است که در زمان دیدن گوجه‌فرنگی رسیده یا آسمان و استفاده از عباراتی مانند «قرمز»، «آبی» و مانند اینها [در سیستم عصبی ما] چه رخ می‌دهد. مثلاً او متوجه می‌شود که کدام ترکیبات طول موج از آسمان شبکه را تحریک می‌کند و دقیقاً چگونه از طریق سیستم عصبی مرکزی باعث انقباض تارهای صوتی و بیرون راندن هوا از ریه‌ها می‌شود که منجر به بیان جمله «آسمان آبی است» می‌شوند. ... وقتی مری از اتاق سیاه و سفید خود رها شود یا یک تلویزیون رنگی به او داده شود چه اتفاقی خواهد افتاد؟ آیا او چیز [جدید]ی خواهد آموخت یا نه؟ به نظر واضح است که او چیزی در مورد جهان و تجربه بصری ما از آن خواهد آموخت. اما در این صورت اجتناب‌ناپذیر است که دانش قبلی او ناقص بوده است. اما او همه اطلاعات فیزیکی را داشته است. بنابراین چیزهای بیشتری برای کسب کردن وجود دارد، و فیزیکالیسم نادرست است. (Jackson, 1982: 130)

نتیجه این آزمایش فکری این است که همه واقعیت‌ها فیزیکی نیست و امور غیر فیزیکی و غیر قابل تبیین فیزیکی (از جمله کیفیت‌های ذهنی) وجود دارد؛ به عبارت دیگر، حس و حالی که مری پس از دیدن رنگ قرمز یا آبی دارد با جستجو در سیستم اعصاب بینایی یافت نمی‌شود.

۶.۱. نقد و بررسی

دنت پس از نقل این آزمایش فکری این پرسش را مطرح می‌کند که آیا این پمپ شهود خوبی است؟ و برای پاسخ دادن به این پرسش می‌گوید بیابید معیار «چرخاندن دستگیره‌ها» را در مورد آن به کار بندیم تا ببینیم چه چیزی باعث می‌شود این آزمایش کارایی داشته باشد و به نتیجه مطلوب جکسون منجر نشود.

دستگیره اول: «اتاق سیاه و سفید از طریق مانیتور تلویزیون سیاه و سفید».

1. Knowledge Argument
2. Epiphenomenal Qualia

احتمالاً مری دستکش‌های سیاه یا سفید می‌پوشد و از نگاه کردن به خود در حمام منع می‌شود، اما ایده محروم کردن او از همه «منابع خارجی» رنگ در هر صورت حزن‌انگیز است. آیا باید دستگاهی را نصب کنیم که مانع این می‌شود که مری چشمانش را بمالد؟ و آیا او قبل از اینکه واقعاً رنگ‌ها را ببیند نمی‌توانست در رؤیاهای خود رنگ‌ها را ببیند؟ اگر نه، چرا نه؟ آیا رنگ‌ها باید «از طریق چشم‌ها وارد شوند» قبل از اینکه او بتواند آن‌ها را در مغزش «ذخیره» کند؟ به نظر دنت، در پشت این پیشنهاد ساده، مجموعه‌ای از نظریه‌های عامیانه و غلط درباره رنگ نهفته است.

دستگیره دوم: فرض کنیم، مری دارای همه اطلاعات فیزیکی موجود در مورد این امر است که در زمان دیدن گوجه‌فرنگی یا آسمان و استفاده از عباراتی مانند «قرمز»، «آبی» و مانند اینها در سیستم عصبی ما چه رخ می‌دهد.

پرسش این است که آیا اصلاً چیزی به عنوان «همه اطلاعات فیزیکی» وجود دارد که او به دست بیاورد؟ این اطلاعات چقدر است؟ آیا این امر مثل داشتن همه پول‌های دنیاست؟ تصور کردن چنین وضعیتی آسان نیست، و چیزی کمتر از «همه چیز» برای بیان هدف آزمایش فکری مفید نیست. این «همه اطلاعات» باید شامل تمام اطلاعات مربوط به همه تغییرات در پاسخ‌ها در تمام مغزها، از جمله مغز مری، به ویژه شامل تمام واکنش‌های احساسی یا عاطفی به همه رنگ‌ها در هر شرایطی باشد. بنابراین او با جزئیات بسیار عالی می‌داند که کدام رنگ‌ها او را آرام می‌کنند، او را آزار می‌دهند، حواس او را پرت می‌کنند، باعث انزجار او می‌شوند و از کدام خوشش می‌آید و غیره. آیا او از انجام آزمایش روی خود منع شده است؟ اگر همه اینها را تصور نکنیم، دستورالعمل‌ها را دنبال نکرده‌ایم. مثل این است که از ما خواسته شود که یک هزارضلعی را تصور کنیم و ما در عوض یک دایره را تصور کنیم. اگر جکسون تصریح می‌کرد که مری دارای خاصیت خداگونه «دانای کل فیزیکی» است - نه فقط در مورد رنگ، بلکه در مورد هر واقعیت فیزیکی در هر سطحی از کوارک تا کهکشان - بسیاری مقاومت می‌کردند و می‌گفتند که تصور چنین شاهکاری آن قدر خارق‌العاده است که نمی‌توان آن را جدی گرفت. اما شرط اینکه مری صرفاً همه حقایق فیزیکی در مورد بینایی رنگی را بداند، چندان خارق‌العاده نیست (Dennett, 2013: 348 - 351).

دنت پس از شرح فوق، به پیشنهاد خود در کتاب *آگاهی تبیین‌شده* اشاره می‌کند که از خواننده می‌خواهد تا یک پایان متفاوت را در نظر بگیرند:

و بنابراین، یک روز، اسیرکنندگان مری تصمیم گرفتند که زمان آن رسیده است که او رنگ‌ها را ببیند. به عنوان یک ترفند، آنها یک موز آبی روشن آماده کردند تا به عنوان اولین تجربه رنگی او نشان دهند. مری نگاهی به آن انداخت و گفت: «هی! تو سعی کردی من را فریب بدهی!

موز زرد است، اما این یکی آبی است!» اسیرکنندگان او مات و میهوت شدند. او چگونه این کار را انجام داد؟ او پاسخ داد: «ساده است.» باید به خاطر داشته باشید که من همه چیز را می‌دانم - کاملاً همه چیز a را که می‌توان درباره علل و اثرات فیزیکی بینایی رنگ دانست. پس البته قبل از اینکه موز را بباورید، قبلاً با جزئیات بسیار دقیق یادداشت کرده بودم که یک جسم زرد یا یک جسم آبی (یا یک جسم سبز و غیره) دقیقاً چه تأثیر فیزیکی روی سیستم عصبی من می‌گذارد. بنابراین من قبلاً دقیقاً می‌دانستم که چه افکاری خواهم داشت (زیرا به هر حال، «صرف استعداد» فکر کردن به این یا آن یکی از کیفیت‌های ذهنی معروف شما نیست، این طور نیست؟). من از تجربه خود در مورد آبی کوچک‌ترین تعجبی نکردم (چیزی که من را شگفت‌زده کرد این بود که شما چنین ترفند کم‌اهمیتی را روی من امتحان کردید). می‌دانم که برای شما دشوار است تصور کنید که من می‌توانم آن قدر در مورد استعدادهای واکنشی خود بدانم که تأثیر آبی بر من تعجب‌آور نبود. البته تصورش برای شما سخت است؛ برای کسی سخت است که عواقب دانستن مطلقاً همه چیز فیزیکی در مورد هر چیزی را تصور کند!» (Dennett, 1991: 399-400)

به صورت متعارف فرض بر این است که کارها نمی‌توانند به این شکل پیش بروند. همان طور که جکسون بیان کرد، «به نظر واضح است که او چیزی در مورد جهان و تجربه بصری ما از آن خواهد آموخت.» اما به نظر دنت این نتیجه‌گیری اشتباه است، و این همان مشکل مری به عنوان یک آزمایش فکری است. به نظر دنت، این پمپ شهود جکسون به طرز عالی بسیاری از تفکرات ساده‌لوحانه در مورد ماهیت تجربه رنگ و مغز را برملا می‌کند که بدون شک در بیشتر مواقع به خوبی به کار مردم می‌آیند، بنابراین ممکن است بپذیریم که او برخی از لوازم و نتایج نظریه عامیانه را به خوبی استخراج کند. اما هدف اصلی او رد فرضیه‌ای درباره قابلیت علوم فیزیکی برای توضیح همه پدیده‌های رنگی بود. مطمئناً در هر موقعیت دنیای واقعی، شخصی در موقعیت خیالی مری چیز جدیدی می‌آموزد، زیرا هر چقدر هم که او در مورد رنگ می‌دانست، حقایق زیادی در مورد تأثیرات فیزیکی رنگ وجود دارد که او نمی‌دانست. این تنها مورد افراطی تصریح شده، است که مورد جکسون را «کاملاً بدیهی» می‌کند.

دنت از نقد و بررسی این آزمون فکری نتیجه می‌گیرد که یک مشکل اساسی در بررسی علمی آگاهی، این است که همه متخصص هستند! اگر ما، همان طور که این افراد معمولاً فکر می‌کنند، داوران خطاناپذیری در مورد ماهیت تجربیات شخصی خود بودیم، حق با آنها بود! شما ممکن است به اشتباه به خاطر بسپارید، تفسیر نادرست کنید، خصوصی‌ترین تجربیات خود را به اشتباه توصیف کنید، همه این امور را برخی ایدئولوژی‌های متقاعدکننده اما غیرقابل اعتماد به طور پنهانی هدایت می‌کنند. نظریه‌های برج‌عاج‌نشینانه فیلسوفانی که این واقعیت را نادیده می‌گیرند در بهترین حالت و در اغلب موارد عمیقاً آشفته و آشفته‌کننده است. آنچه در مورد آگاهی

خود «از طریق درون نگری» می‌آموزید، بخشی جزئی اما به شدت گمراه کننده از چیزهایی است که ما می‌توانیم با اتخاذ چارچوب دیگرپدیدارشناختی و مطالعه آگاهی به طور سیستماتیک در مورد آگاهی شما بیاموزیم.

با این حال، به نظر دنت، هنوز مسائل زیادی وجود دارد که باید حل شوند، مسائل دشواری که مسئله دشوار نیستند. اگر پس از حل همه این مسائل «آسان» باز هم بقایایی عمیقاً مرموز باقی ماند، لازم است در عزیمت‌گاه خود تجدید نظر کنیم و از مفروضات فعلی در مورد زیست‌شناسی، فیزیک و حتی منطق فاصله بگیریم. در عین حال، بیایید دید که با توسل به علم تا کجا می‌توان پیش رفت، علمی که درک کنونی ما را از همه چیز از سیارک‌ها گرفته تا تولید مثل، رشد و متابولیسم در موجودات زنده به ارمغان آورده است (Dennett, 1993: 352 - 353).

ملاک ساده‌سازی بیش از حد: بر اساس نظر دنت، این آزمایش فکری مصداق کامل ساده‌سازی بیش از حد است. همان طور که دنت هم اشاره کرده، ما ساده‌لوحانه فکر می‌کنیم بهترین داور تجربه‌های شخصی خود هستیم و در این باره خطاناپذیریم؛ چون درون‌نگری را معتبر می‌دانیم و درباره رنگ و خواص دیگر اشیاء تصورات عامیانه و غیر علمی داریم و فیلسوفان با برج عاج‌نشینی، یعنی عدم توجه به شواهد تجربی و فقط با اتکال به شهودات خود، به ادعاهای بزرگی در مورد آگاهی و مسئله کیفیت‌های ذهنی قائل شده‌اند. این در حالی است که به نظر دنت، راه حل برون‌رفت از این وضعیت توجه به یافته‌های علمی و سعی در پاسخگویی به مسائل آگاهی از طریق دانش تجربی و همگانی است.

۷. پمپ شهود زامبی

دیوید چالمرز ایده زامبی‌های فلسفی را به منظور رد مدعای کارکردگرایی و فیزیکالیسم مطرح کرد. زامبی‌های فلسفی موجوداتی هستند از نظر عملکرد و کارهایی که انجام می‌دهند کاملاً شبیه انسان واقعی هستند اما تجربه آگاهانه یا پدیداری ندارند. به نظر چالمرز، از دیدگاه منطقی امکان تصور جهان زامبی‌ها وجود دارد، جهانی که کاملاً شبیه جهان ماست اما هیچ تجربه آگاهانه‌ای در آن وجود ندارد (Chalmers, 1996: 95). خلاصه استدلال چالمرز این است که

۱. زامبی منطقاً قابل تصور است؛

۲. اگر زامبی منطقاً قابل تصور باشد، در آن صورت امکان متافیزیکی دارد؛

۳. اگر زامبی امکان متافیزیکی داشته باشد در این صورت کارکردگرایی و فیزیکالیسم نادرست است؛

نتیجه: کارکردگرایی و فیزیکالیسم نادرست است (شیخ‌رضایی و کرباسی‌زاده، ۱۳۹۱: ۱۰۸). چالمرز

می‌نویسد:

تقریباً همه چیز در جهان را می‌توان به صورت فیزیکی تبیین کرد. طبیعی است که امیدوار باشیم که آگاهی نیز به این شکل تبیین شود. با این حال، ... آگاهی به شبکه تبیین تقلیلی تن نمی‌دهد. هیچ توضیحی که به طور کامل از منظر فیزیکی ارائه شود، هرگز نمی‌تواند پیدایش تجربه آگاهانه را تبیین کند. (. . .) آگاهی منطقاً برخاسته از امور فیزیکی (. . .) نیست [بنابراین] امور واقع میکروفیزیکی در جهان امور واقع مربوط به آگاهی را ایجاب نمی‌کنند. (Chalmers, 1996: 95)

این پمپ شهود استدلالی به نفع دوگانه‌گرایی و رد فیزیکالیسم است.

۱.۷. نقد و بررسی

دنت ملاک «چرخاندن دستگیره‌ها» را در مورد این آزمایش فکری به کار نمی‌برد. اما آن را به عنوان یک پمپ شهودی گمراه‌کننده رد می‌کند. او استدلال می‌کند که مفهوم زامبی فلسفی منطقاً نامنسجم و ناممکن است (Dennett, 2013: 290) و مبتنی بر فرضیات ناقص در مورد آگاهی است. در اینجا به شرح نظر او می‌پردازیم.

۱.۷.۱. زامبی فلسفی به عنوان مفهومی نامنسجم

دنت معتقد است که زامبی‌های فلسفی که از نظر فیزیکی شبیه به انسان‌ها اما فاقد آگاهی پدیداری یا کیفیت‌های ذهنی هستند غیرممکن است که به طور منسجم تصور شوند. دنت با تشبیه آگاهی به «زندگی» در فلسفه زندگی^۱ و ارزش «دلار» که اموری مرموز و اضافه بر مؤلفه‌های بیولوژیک و سکه‌ها و اسکناس‌ها نیستند، بر این باور است که آگاهی نیز یک «امر اضافی» مستقل از فرایندهای مغزی نیست، بلکه محصول ذاتی فرایندهای فیزیکی آن است (Dennett, 2013: 301). همان‌طور که زیست‌شناسی را می‌توان بدون نیاز به فلسفه زندگی توضیح داد، عصب‌شناسی نیز می‌تواند آگاهی را بدون استناد به ویژگی‌های غیر فیزیکی توضیح دهد. به نظر او اگر موجودی از نظر فیزیکی عین انسان بود، لزوماً دارای همان تجربیات آگاهانه می‌بود:

زیرا (طبق تعریف) هیچ تفاوت قابل تشخیصی از بیرون بین زامبی‌های فلسفی و افراد «واقعاً آگاه» وجود ندارد. و هیچ کس هنوز نتوانسته است یک نشانه آگاهی واقعی که از درون قابل تشخیص باشد بیان کند که به نحوی مستلزم این نباشد که فرد ظاهراً آگاه بتواند کاری «ذهنی» انجام دهد که ما (و او) را متقاعد کند که او آگاه است. اما این تفاوت ذهنی هر چه باشد احتمالاً همتای ظاهری خود را در «جریان ناخودآگاهی» زامبی خواهد داشت. اگر چنین نباشد، چرا؟ بنابراین من کاملاً مطمئن هستم که کل ایده یک زامبی فلسفی نوعی توهم فکری است، مصیبتی است که می‌توان از آن گذشت. (Dennett, 2013: 294-295)

دنت در آگاهی تبیین شده به طعنه می گوید که اگر زامبی های فلسفی از نظر کارکردی مشابه انسان ها تعریف شوند، پس «همه ما زامبی هستیم» (Dennett, 1991: 406)، زیرا آگاهی هیچ ذات غیر فیزیکی ندارد. نتیجه این امر انکار کیفیت های ذهنی است.

۷.۱.۲. مسئله امکان منطقی

اما هسته مرکزی انتقاد دنت از فرض زامبی به عنوان راهی برای تأیید کیفیت های ذهنی غیر فیزیکی «امکان منطقی» (یا عدم امتناع منطقی) و مقایسه آن با امکان های منطقی دیگر است. هم چنان که گذشت، زامبی های فیلسوفان (طبق تعریف) از نظر رفتاری از انسان های آگاه عادی قابل تشخیص نیستند، اما به گفته دنت «خنک و بی کله هستند» - آنها کاملاً فاقد هرگونه زندگی درونی و تجربه آگاهانه هستند. آنها فقط از بیرون به نظر می رسند که آگاه هستند. اگر با این فیلسوفان موافق باشیم که این یک مسئله جدی است و این امکان منطقی راهگشاست، باید امکان های منطقی دیگر را نیز به همان اندازه جدی بگیریم و بر اساس آنها نتایجی اخذ کنیم. اما دنت می نویسد که «من آموختم که این حدس را باور نکنم. من فکر می کنم این یک اشتباه آشکار است، نوعی ناکامی قوه تخیل است، نه یک شناخت در مورد ضرورت» (Dennett, 2013: 285 - 284).

دنت در اینجا به مقایسه این امکان منطقی با چند مورد دیگر می پردازد و می گوید که منطقاً این امکان وجود دارد که شما در ماتریکس زندگی می کنید، و موجودات زنده ای که در اطراف خود می بینید، نمایش واقعیت مجازی است که برای آرام نگه داشتن شما طراحی شده است، زیرا بدن واقعی شما بی حرکت در پوسته ای دارای تکنولوژی پیشرفته قرار دارد. به علاوه منطقاً ممکن است که واقعاً هیچ اتم کربن وجود نداشته باشد. آنچه به نظر دانشمندان اتم های کربن است، در واقع بی نهایت سفینه فضایی کوچک هستند که تحت هدایت بیگانگانی هستند که کار آنها این است که وانمود کنند اینها اتم های کربن هستند. منطقاً این امکان هم وجود دارد که کل جهان حدود شش هزار سال پیش ایجاد شده باشد و منطقاً ممکن است که جهان ده دقیقه پیش خلق شده باشد و تمام خاطرات شما در مغز شما کار گذاشته شده باشد. به نظر می توان این امکان های منطقی را فرض های سرگرم کننده ای برای داستان نویسی در نظر بگیریم، اما آنها را به عنوان نشانه هایی جدی نمی گیریم که فیزیک و شیمی و زیست شناسی لازم باشد آنها را بازنگری یا حذف کنند. آیا چیزی وجود دارد که حدس زامبی را مهم تر و قابل توجه تر کند؟ (Dennett, 2013: 295). پاسخ دنت قطعاً منفی است.

دنت در ادامه با نقل قطعه ای از *موندولوژی* لایب نیتس، او را پدربزرگ همه پمپ های شهود این چنینی می داند که فریب این پمپ شهودی اختراع خودش را خورد:

و فرض کنیم ماشینی وجود داشته باشد که طوری ساخته شده باشد که فکر کند، احساس کند و ادراک داشته باشد، می‌توان آن را با حفظ همان تناسب‌ها بزرگ‌تر از اندازه تصور کرد، به نحوی که بتوان وارد آن شد همان طور که می‌توان وارد آسیابی شد. در این صورت، ما با بررسی درون آن، فقط باید قطعاتی را مشاهده کنیم که یکدیگر را حرکت می‌دهند، و هرگز چیزی را که بتوان با آن یک ادراک را توضیح داد نمی‌یابیم. بنابراین این ادراک را باید در جوهر بسیط جستجو کرد، نه در شیء مرکب یا ماشین. (Leibniz, 2014: 17)

لایبنیتس نتیجه می‌گیرد که «ادراک و آنچه وابسته به آن است با دلایل مکانیکی و حرکات، تبیین‌ناپذیر است» (Leibniz, 2014: 17). دنت پس از نقل این قطعه، بر عبارت «بنابراین» تمرکز می‌کند و آن را یکی از چشمگیرترین نتیجه‌گیری‌های غلط در کل فلسفه می‌داند. لایبنیتس هیچ استدلالی بر اثبات این نتیجه اقامه نمی‌کند چون تصور می‌کند که بدیهی‌تر از آن است که نیازی به استدلال داشته باشد. در حقیقت، لایبنیتس هیچ راهی برای جدی گرفتن ایده یک «آسیاب» دارای تریلیون‌ها قطعه متحرک نداشت و اصرار می‌کرد که «فقط افزودن قطعات بیشتر» نمی‌تواند ما را از ماشین به ذهن برساند، اما این فقط حدس اوست، نه ادعایی که توانسته باشد اثباتش کند. اما تورینگ پمپ شهود لایبنیتس را منسوخ کرده است. به نظر دنت، حدس زامبی باقی‌مانده گذشته آشفته‌اندیشی ماست که اگرچه به تاریخ خواهد پیوست، اما هم‌چنان از نظر روان‌شناختی قدرتمند اما فاقد اعتبار است. هنوز هم به نظر می‌رسد که زمین ساکن است خورشید و ماه به دور آن می‌چرخند، اما ما آموخته‌ایم که عاقلانه است که این را به عنوان نمود صرف نادیده بگیریم. دنت منتظر روزی است که فیلسوفان، دانشمندان و مردم عادی به این سردرگمی گذشته ما در مورد آگاهی پوزخند بزنند و هر چیزی را که در مورد آگاهی لازم باشد توضیح دهند (Dennett, 2013: 286 - 287) دنت با انکار کیفیت‌های ذهنی و بازتعریف آگاهی به عنوان امری کارکردی، در صدد رد قاطع دوگانه‌گرایی چالمرز است. به نظر او آگاهی، اگرچه در نگاه اول امری اسرارآمیز است، اما فراسوی دسترسی تبیین علمی نیست.

۳.۱.۷. همسویی نتایج سه آزمایش فکری با یافته‌های علمی

مسئله همسویی نتایج آزمایش‌های فکری فوق، و انکار کیفیت‌های ذهنی و امکان تبیین فیزیکالیستی آگاهی، با شواهد و یافته‌های علمی بسیار بحث‌انگیز است؛ زیرا در مورد این امور اتفاق نظر وجود ندارد و شرح همه این مناقشات در این جستار نمی‌گنجد. پرسش این است که آیا چیزی به عنوان «مسئله دشوار آگاهی» وجود دارد. به عنوان مثال، کریستوف کخ، عصب‌شناس و متخصص علوم شناختی، در کتاب *احساس خود زندگی*، پس از نقل عبارتی از دنت که در آن کیفیت ذهنی توهم محض خوانده شده است، می‌گوید که چنین آموزه‌هایی

ماهیت ذاتی آگاهی را آخرین توهّم بزرگی می‌دانند که باید از شر آن خلاص شویم. اما «من این را پوچ می‌دانم زیرا اگر آگاهی توهّمی است که همه در آن سهیم هستیم، تجربه‌ای ذهنی باقی می‌ماند، تجربه‌ای که به اندازه هر ادراک حقیقی [دیگری] واقعی است» و نتیجه می‌گیرد که بخش اعظم فلسفه تحلیلی قرن بیستم به بیراهه رفته است (Koch, 2019: 4). او می‌نویسد: «کیفیت‌های ذهنی احساسات خام هستند، یعنی عناصری که هر تجربه آگاهانه‌ای را تشکیل می‌دهند» (Koch, 2012: 27). عصب‌شناسان دیگری مانند داماسیو، و رامچاندراَن حذف‌گرایی دنت در مورد کیفیت‌های ذهنی را رد می‌کنند و در عین اتخاذ موضع مادی‌گرایانه اعتقاد دارند که تجربه‌های ذهنی و اول‌شخص (مانند طعم، درد و رنگ) صرفاً قابل تقلیل به فرایندهای عصبی قابل مشاهده نیستند و در نتیجه کیفیت‌های ذهنی از سنخ توهّمات نیستند (Ramachandran and Hirstein, 1997). در مقابل، عصب‌شناسان بسیاری نظیر استیون لاوریس^۱، آنیل کومار سث^۲، هم‌داستان با دنت وجود کیفیت‌های ذهنی را به عنوان اموری غیری فیزیکی انکار می‌کنند. اما آنچه مسلم است این است که جریان غالب در عصب‌شناسی آگاهی مؤید دیدگاه‌های دنت است (De Sousa, 2009: 102, 112). بنابراین، می‌توان گفت که متخصصان علوم اعصاب حتی اگر همه مسائل آگاهی و نسبت آن با مغز را حل نکرده باشند، مانعی برای حل این گونه مسائل در آینده نمی‌بینند.

۸. نقد و بررسی دیدگاه دنت درباره پمپ شهود

هم‌چنان‌که گذشت، «پمپ‌های شهود» به وفور در شاخه‌های مختلف فلسفه به کار می‌روند؛ اما مباحث نظری درباره ماهیت و محدودیت و نسبت آن با روش‌های دیگر تفکر فلسفی چندان مطرح نشده است؛ و اختلاف نظر دنت با فیلسوفان و متفکران دیگر عمدتاً بر سر نتایج پمپ‌های شهود و کارایی آنها در نشان دادن نتیجه مورد نظر است نه در مورد ماهیت آنها (همان‌طور که در موارد بالا مشاهده شد). با این حال، برخی بین «آزمایش فکری» و «پمپ شهود» تمایز قائل شده‌اند و معتقدند که آزمایش‌های فکری طوری طراحی شده‌اند که ما را وادار به درک واقعیت زیربنایی پدیده‌های سطحی کنند و درکی در مورد آنچه ما به طرز بی‌واسطه درک می‌کنیم، فراهم می‌کنند. در حالی که پمپ‌های شهود از پدیده‌های سطحی برای زیر سؤال بردن ادعاهای راجع به امور زیربنایی استفاده می‌کنند (Dowding, 2016a: 232-3). علاوه بر این، استفاده از شهود به عنوان داده، پمپ شهود را به روشی استقرایی تبدیل می‌کند که نتایج را اثبات نمی‌کند بلکه

1. Steven Laureys
2. Anil Kumar Seth

«فرامی‌افکنند» (Dowding, 2016b: 34). این در حالی است که آزمایش‌های فکری ذاتاً قیاسی یا استنتاجی هستند به این معنی که نتیجه را اثبات می‌کنند (Dowding, 2016b: 8). یک ایراد مهم استفاده از شهود به عنوان داده این است که شهود یک امر روانشناختی است و حقایق روانشناختی از فردی به فرد دیگر و حتی در مورد یک فرد در زمان‌ها و وضعیت‌های مختلف متفاوت هستند (Dowding, 2016a: 232-3). بر اساس این تفکیک و تحلیل، می‌توان گفت که پمپ‌های شهود بیش از آنکه اثبات‌کننده نتیجه باشند، با نیروی خطابی خود، قانع‌کننده مخاطب هستند و هرچه داستان بهتر باشد نیروی قانع‌کنندگی آن بیشتر خواهد بود (Dowding, 2016b: 14).

البته واضح است که آزمایش‌های فکری نیز فاقد ویژگی خطابی و قوت اقناعی نیستند؛ ولی مسئله مهم این است که این روش نتایج نامعقول به دست نمی‌دهد و همین امر آنها را از پمپ‌های شهودی متمایز می‌کند که در آنها داستان است که نتیجه را تعیین می‌کند (Dowding, 2016b: 35).

حال پرسش این است که آیا این ایرادات بر پمپ‌های شهود مورد نظر دنت وارد است؟ آیا پمپ شهود روشی خطابی و استقرایی است که عناصر داستان تعیین‌کننده نتیجه است؟ آیا اساساً تفاوتی ماهوی بین پمپ‌های شهود و آزمایش‌های فکری وجود دارد؟ در اینجا مجال پاسخ تفصیلی به این پرسش‌ها وجود ندارد؛ اما در مورد پرسش اخیر، بر اساس نظر خود دنت، همان طور که ابتدای مقاله اشاره شد، هیچ تفاوت ماهوی بین این دو وجود ندارد. اما بیان خطابی و پرشور دنت در شرح پمپ‌های شهود و نسبت آنها با نتایج مورد نظر، جای تردیدی باقی نمی‌گذارد که دنت به مؤلفه قانع‌کنندگی این شیوه فکری بسیار اهمیت می‌دهد؛ اما این اقناع فقط باید در چهارچوب داده‌ها و نتایج علمی پذیرفته شده حاصل شود و تمام سعی او این است که از این رهگذر از دستاوردهای علمی برای رد برخی باورهای دیرینه فلسفی که بدون توجه به شواهد تجربی حاصل شده‌اند استفاده کند. بنابراین، دنت به عنوان فیلسوفی طبیعت‌گرا که تفکیک قاطعی بین روش علمی و فلسفی قائل نیست، از اینکه استقراء (به معنای علمی) را مبنای کار خود قرار دهد هیچ ابایی ندارد و حتی در مواضع متعدد گمانه‌زنی‌های فارغ از داده‌های تجربی را «برج عاج‌نشینانه» می‌داند و تحقیر می‌کند. و بدین ترتیب به هیچ روی در جستجوی نتایج پیشینی و ضروری هم نیست.

۹. نتیجه

به نظر دنت، پمپ‌های شهود یا آزمایش‌های فکری ابزارهای مفیدی هستند که این قابلیت را دارند که با آنها هم مسائل انسانی و فلسفی پیچیده را بررسی و بهتر درک کنیم و هم شهودهای

متعارف و تصورات عامیانه و مفروضات و جزم‌های ما را برملا کنند، مورد پرسش قرار دهند و در نهایت اصلاح کنند. این ابزار فکری به سبب کاربرد گسترده در علم و فلسفه نقشی اساسی در پر کردن شکاف بین تأملات انتزاعی فلسفی و تحقیقات تجربی علمی ایفا می‌کند. پمپ‌های شهود با ارائه سناریوهایی که با مفروضات متعارف و روزمره ما در تقابل قرار دارند با درگیر کردن قوه تخیل مخاطب و برانگیختن تفکر انتقادی، باعث بازنگری عمیق در باورهای او در مورد مسائل مختلف می‌شوند و مشوق و مروج کاوش عمیق‌تری در مورد این مسائل هستند. این آزمون‌های فکری علاوه بر فراخواندن مخاطب به بازاندیشی باورهای خود، ابزاری تحلیلی هستند که ایده‌های پیچیده را به اجزای قابل درک‌تر تجزیه می‌کنند. اما با همه فوایدی که پمپ‌های شهودی دارند، در استفاده از آنها باید دقت و احتیاط کافی داشته باشیم؛ به عبارت دیگر نباید آنها را معادل استدلال‌های صوری منطقی و تحقیقات تجربی دقیق تلقی کرد، بلکه بهتر است عزیمت‌گاهی برای تأمل و تحقیق و ابزاری کمکی برای روش‌های متعارف علمی و فلسفی در نظر گرفته شوند. به همین علت، دنت همواره بر درک قابلیت آنها برای همراه کردن در صورت سوء استفاده و اهمیت به کارگیری محتاطانه آنها و استفاده معیارهایی برای ارزیابی نتایج آنها تأکید می‌کند. هم‌چنان که گفته شد، «چرخاندن دستگیره‌ها» و همسویی با شواهد تجربی و اجتناب از ساده‌سازی بیش از حد از جمله معیارهای ارزیابی پمپ‌های شهود به شمار می‌آیند. در نهایت، با به رسمیت شناختن نقاط قوت و ضعف پمپ‌های شهود، می‌توانیم دامنه روش‌شناسی فلسفی را گسترش دهیم و از امکان‌های بیشتری برای تحقیقات و تأملات پیچیده فلسفی استفاده کنیم، در پر کردن شکاف بین فلسفه و علم تجربی و تعامل بیشتر این دو عرصه نقش ایفا کنیم و از همه مهم‌تر از طریق باز گذاشتن راه بازنگری و بازاندیشی دائم، از جزم‌اندیشی و یکسونگری بپرهیزیم.

منابع

- Chalmers, David (1996). *The Conscious Mind: In Search of a Fundamental Theory*, Oxford: Oxford University Press.
- Christof Koch (2012). *Consciousness: Confessions of a Romantic Reductionist*, The MIT Press.
- Christof Koch (2019). *The Feeling of Life Itself: Why Consciousness Is Widespread but Can't Be Computed*, Massachusetts Institute of Technology
- Dennett, Daniel (1991). *Consciousness Explained*, New York: Back Bay books.
- Dennett, Daniel (2013). *Intuition Pumps and other tools for Thinking*, London and New York: W. W. Norton & Compny.
- Dennett, Daniel (1993). "Quining Qualia", in *Reading in Philosophy and Cognitive Science* Edited by Alvin I. Goldman, Cambridge Massachusetts: The MIT Press, pp. 381-414.

- Dowding, Keith (2016a). *The Philosophy and Methods of Political Science*, London: Palgrave
- Dowding, Keith (2016b). 'Thought Experiments and Intuition Pumps in Philosophy', <https://www.researchgate.net/publication/301726104>
- Hofstadter, Douglas R and Daniel C. Dennett (2001). *The Mind's I: Fantasies And Reflections On Self & Soul*, Basic Books.
- Irvine, Liz and Mark Sprevak (2020). 'Eliminativism about consciousness' in U. Kriegel (Ed.) *Oxford Handbook of the Philosophy of Consciousness*, Oxford: Oxford University Press, pp. 348-370.
- Jackson, Frank (1982). "Epiphenomenal Qualia." *Philosophical Quarterly*, vol. 32, pp. 127-136.
- Nikolinakos, Drakon Derek (2000) "Dennett on qualia: the case of Pain, Smell and Taste", *Philosophical Psychology*, Vol. 13, No. 4, 507 – 522.
- Ramachandran, Vilayanur & William Hirstein (1997). "Three laws of qualia: what neurology tells us about the biological functions of consciousness" *Journal of Consciousness Studies* 4 (5-6):429-457.
- Strickland, Lloyd (2014). *Leibniz's Monadology A New Translation and Guide*, Edinburgh University Press.
- Sheikhrezaee, Hossein and Amirhossein Karbassizadeh (2012). *Understanding Philosophy of Mind*, Tehran: Hermes. (In Persian)
- Thompson, David L. (2009). *Daniel Dennett: Contemporary American Thinker*, Continuum.
- De Sousa, Carlos E. B. (2009). "The Nature Of Qualia: A Neurophilosophical Analysis", PhD Thesis, Universität Konstanz.